

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

МАЛИНОВСЬКА Тетяна Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ
ШОРОХОВА Ганна Михайлівна – науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ

Діяльність Національної поліції у сфері забезпечення реалізації міжнародних стандартів прав людини здійснюється у відповідності до ч. 2 ст. 3 Конституції України, яка зазначає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1].

На поліцейських покладено завдання служіння народу шляхом виконання своїх повноважень, пов'язаних із регулюванням і наглядом за різними сферами життєдіяльності суспільства. До послуг, які відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» надає поліція, належать: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидія злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2]. Перелічені послуги утворюють специфіку і особливий характер діяльності поліцейського, який зобов'язаний професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків і наказів керівництва.

Свою діяльність поліція здійснює на засадах: верховенства права; незалежно від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань; забезпечення захисту прав і свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності; здійснення діяльності у взаємодії з населенням на засадах партнерства; громадського контролю.

В основу діяльності Національної поліції покладено правові норми, що містяться у Рекомендації Rec. (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» [3], Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690, Декларації про поліцію, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., Основоположних принципів застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку 1990 р.

Права та обов'язки поліцейського, передбачені службовою необхідністю та доцільністю по відношенню до громадян, а також захист громадян від непрофесійної діяльності поліцейського:

- поліція і вся поліцейська діяльність повинні поважати право людини на життя;
- поліція не повинна за жодних обставин вчиняти, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування або нелюдського, або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Поліція повинна виконувати свої завдання справедливо, керуючись, зокрема, принципами неупередженості та недискримінації;
- поліція може застосовувати силу тільки у разі суворої необхідності і тільки в обсязі, необхідному для досягнення легітимної мети. Поліція завжди повинна пересвідчуватися у правомірності своїх дій;
- офіцери поліції повинні виконувати накази, правомірно прийняті їх керівництвом, але вони зобов'язані утримуватися від виконання наказів, які є явно протиправними, і доповідати про такі накази без страху покарання;
- поліція може втручатися в право особи на недоторканність приватного життя тільки у разі суворої необхідності і тільки для легітимної мети;
- поліція у своїй діяльності повинна завжди пам'ятати про

основоположні права кожного, такі як свобода думки, совісті, релігії, висловлення поглядів, мирні зібрання, пересування і безперешкодне користування своїм майном;

- офіцери поліції повинні діяти чесно, з повагою до суспільства і особливою увагою до осіб, які належать до найбільш уразливих груп;

- під час поліцейського втручання персонал поліції повинен зазвичай бути в змозі надати підтвердження свого поліцейського статусу і службове посвідчення, негайно поінформувати кожного заарештованого зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення;

- поліцейський, який здійснює затримання особи, арешт або проводи розслідування, здійснює лише повноваження, надані йому законом;

- поліція повинна дотримуватися тих принципів, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим, доки його вина не буде визнана судом, і що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має певні права, зокрема право бути невідкладно повідомленим про обвинувачення проти нього/неї, і підготувати свій захист або особисто, або за сприяння правової допомоги за своїм власним вибором;

- поліцейські розслідування повинні бути об'єктивними і справедливими Вони повинні бути чутливими і гнучкими до особливих потреб осіб, таких як дітей, підлітків, жінок, меншин, включаючи етнічні меншини і вразливих осіб;

- керівні принципи належної поведінки і чесності допитів у поліції повинні, зокрема, передбачати чесний допит, під час якого допитані повинні знати про причини допиту, а також іншу необхідну інформацію;

- поліція повинна забезпечувати необхідну підтримку, допомогу та інформацію для жертв злочинів без будь-якої дискримінації;

- обмеження свободи осіб має бути настільки обмеженою, наскільки це можливо, і проводитися з урахуванням гідності, уразливості і особистих потреб кожного затриманого;

- поліція повинна, наскільки це можливо згідно з національним правом, негайно інформувати осіб, чия свобода була обмежена, про причини обмеження їх свободи і про будь-яке обвинувачення проти них, а також негайно інформувати таких осіб про процедуру, що стосується їх справи.

Зазначені положення нормативно-правових актів знайшли своє відображення у статті 29 Закону України «Про Національну поліцію» щодо застосування поліцейських заходів. Поліцейський захід - це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [2].

Поліцейський захід повинен бути:

- **Законним**, тобто визначений у чинному законодавчому акті;
- **Необхідним**. Поліцейський захід вважається таким у наступних випадках: 1) якщо для виконання повноважень поліції неможливо використати інший захід; 2) якщо застосування іншого засобу буде неефективним; 3) якщо такий захід заподіяв би найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

- **Пропорційним**. Поліцейський захід вважається таким, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він був застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

- **Ефективним**. Поліцейський захід вважається таким, якщо застосування поліцейського заходу забезпечує виконання повноважень поліції.

Поліцейський захід вживається виключно для виконання повноважень поліції, і повинен бути припинений, якщо: 1) досягнуто мету його застосування; 2) очевидно, що мету заходу неможливо досягнути; 3) немає необхідності в подальшому застосуванні такого заходу.

Міра застосування фізичного та психологічного впливу з боку працівника поліції визначена і у ст. 40 Кримінального кодексу України «фізичний або

психічний примус», ст. 39 «крайня необхідність», п.1 ст. 38 «затримання особи, що вчинила злочин». Тобто тут ідеться про правове застосування фізичної сили і психологічного тиску на правопорушника. Але якщо працівник поліції при затриманні правопорушника, перевищує міру необхідної оборони (п.3 ст. 38), межі крайньої необхідності (п.2 ст. 39), то він підлягає кримінальній відповідальності [4].

Працівники поліції при застосуванні фізичної сили, спецзасобів або вогнепальної зброї повинні звертати увагу на дотримання визначеного законодавством порядку їхнього застосування, оскільки використання усіх їх поза межами, встановленими законодавством, становить собою порушення особистої фізичної недоторканості особи, що може бути кваліфіковано як форма нелюдського поводження чи, навіть, застосування тортур до осіб і їх катування, що є однозначно заборонено як форма незаконного та антигуманного впливу, що не може бути санкціонований жодною правовою системою (ст. 3 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини) [5]. Більше того, у разі, якщо в результаті застосування вказаних засобів працівниками поліції при виконанні ними своїх службових обов'язків поза встановленими законодавством підставами та порядком, особу було вбито, міжнародні судові та правозахисні інституції однозначно констатують порушення фундаментального права – права на життя.

Досягнення розумного балансу між превентивними і силовими діями щодо правопорушень завжди є і буде однією з головних проблем стратегії поліцейської діяльності, тому встановлення обмежень прав і свобод, що можливі при застосуванні поліцейських заходів, повинно бути пропорційним цінностям правової держави, що захищається як основним законом, так і іншими законам держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами та доповненнями) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Європейський кодекс поліцейської етики : рекомендація Rec. (2001) 10 прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r10.htm>.

4. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: офіц. текст // Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права. – К., 2008.